

1976 I

Spesialavhandling ved teologisk embedseksamen.

Gud som konge i Ugarit og Israel.

Om kanaaneiske overleveringers innflytelse på Israels
forestillinger om Jahve som konge.

Dag Auli.

I 1929 ble de første tekstene funnet under utgravningene av ruinfeltet Ras Sjamra i nord-Syria. Ruinfeltet rommet den gamle oldtidshyten Ugarit. Tekstene lå i stratum 4 som trolig ble ødelagt mellom 1450 og 1365 f.kr. Mellom Ugarit og Israel har vi altså ikke bare en klar geografisk distanse, men også en klar kronologisk. Imidlertid er de mange berøringspunkter, ja ordlige overenstemmelser, mellom de ugarittiske tekstene og GT så tallrike at det bare kan forklares ved at vi i de ugarittiske mytene møter noe typisk kananeisk. Så er også Ras Sjamra tekstene til nå de beste kildene vi har til forståelse av kananeisk religion.

Allerede i 1914 formodet v. Gall at israelittene først på kananeisk grunn kunne ha overtatt kongebetegnelsen på Jahve¹. Etter v. Gall fulgte flere arbeider som var preget av spørsmålet etter oppkomsten av forestillingen om Jahve som konge. I "Jahwe als König" betonte Eissfeldt at forestillingen og betegnelsen konge om guder var ursemittisk². Videre gjorde Alt i "Gedanken über das Königtum Jahwes" det sannsynlig at forestillingen om Jahves kongedømme ble overtatt av de polyteistiske naboreligionene i tiden mellom landnåmet og statsdannelsen³. Rost hevdet i en artikkel i ThLZ at dette synes å være for tidlig⁴. Dessuten forsøkte han å vise at Jahves kongedømme var en tanke som vanskelig lot seg innordne i den israelske religion og derfor bare tidvis utfoldet en viss livskraft. Avgjørende betydning for forståelsen av Jahves kongedømme hadde Schmidts bok "Königtum Gottes in Ugarit und Israel". Her viste han at Jahve i seg har forent ganske forskjellige forestillinger knyttet til de kananeiske gudenes Els og Ba'als kongedømme⁵.

Oppgaven vil nok vise seg å være avhengig av Schmidts framstilling, uten at det vil si at vi alltid deler hans synspunkter. Vi vil i oppgaven først ta for oss gudenes kongedømme i Ugarit. Deretter vil vi foreta en sammenligning av utsagn om Els og Ba'als kongedømme og Jahves kongedømme. Videre vil vi reise spørsmålet om Gud ble betegnet som konge før landnåmet i Israel. Til slutt vil vi se på selve overtage av kongetittelen og den nye forståelsen av kongedømmet i Israel.

Kongeguder i Ugarit.

I den ugarittiske gudeverdenen er det særlig to guder som framhever seg - El og Ba'al.

Els kongedømme

El er et (bortsett fra etiopisk) fellessemittisk ord for gud. I de

mytologiske tekstene fra Ras Sjamra møter vi El som en gud av betydelig rang. I de tre gudelistene som er funnet i Ugarit⁶ rangerer han øverst, noe som tør være en sikker indikasjon på at han ble regnet som gudepantheonets framste gud. I de semittiske gudelistene kommer nemlig ikke gudenes rekkefølge vilkårlig, de er ordnet etter betydning.

Els karakter kommer delvis tilsyne i hans epiteter. Flere av dem viser El som skaper og far. Han blir omtalt som bny bnwt-Skaperen av de skapte og ab adm-Menneskehetens far. El er kjent for sin visdom,⁹ noe han er alene om blant gudene i Ugarit. Direkte settes visdommen i tilknytning til hans høye alder.¹⁰ Det hyppigste navnet som blir brukt er tr il-Oksen El, noe som viser at den ledende gud i Ugarit ble betraktet som fruktbarhetsgud. tr il understreker dennes funksjon som livgiver og gudeavler.¹¹ El settes aldri i forbindelse med fruktbarheten i naturen ellers.

Tittelen mlk er i spesiell grad knyttet til El. Vi møter uttrykkene mlk ab smn-Kongen, de opphøyedes far (dvs gudenes)¹³ parallelt til egen-navnet El, og tr il. ábh / il mlk. djknh-Oksen El, hans far / El kongen som skapte han (Ba'al).¹⁵ En gang heter El il mlk-El Kongen, og i en nylig offentliggjort tekst brukes epitetet mlk. 'lm-Evig konge¹⁷ på El. Til den direkte utøvelsen av kongemakten synes det å dømme å ha hørt, og et sted møter vi og El som dommer.¹⁸

Hvilke oppgaver tilfaller ellers El som konge? Da Anat skal klage over Aqhats oppførsel begir hun seg til El.¹⁹ Jams byggeplaner blir meldt til El,²⁰ og til ham vender Anat og Asjera seg for å få tillatelse til å sette igang med Ba'als tempelbygging.²¹ Som konge innsetter han sammen med Asjera Attar som erstatningskonge for Ba'al.²² Tittelen mlk kjennetegner altså El som den som står i spissen for gudeforsamlingen.²³

Gudeforsamlingen

Gudeforsamlingen bærer betegnelsene mpr²⁴ bn il-helheten av Els sønner, dr il-Els krets (familie) og dr bn il-kretsen (familien) av Els sønner.²⁵ Dertil møter vi uttrykket ppr m'd-helheten av forsamlingen.²⁷ Els sønner utgjør altså det ugarittiske pantheon, og nettopp som konge er El overhodet i gudekretsen.²⁹ Gudeforsamlingen er altså ikke satt sammen av underkastede, lave gudevesener, men av gudene selv.³⁰ I følge gammelorientalsk skikk blir El som konge vist ære (kbd) av de andre gudene. Flere ganger følger dette etter kongetitulasjonen. Man bukker for El (jhbr), faller ned (jgl), bøyer seg hyllende (jsthwj) og gir ære (jkbd).³¹

Ba'als kongedømme

Hovedstillingen i den kananaiske kult, med den virkelige makt, synes Ba'al å ha hatt. Ordet ba'al forekom i dagliglivet om en som var herre over noe, en som bestemte, en som eide noe, og det behøvde ikke da ha noen religiøs mening. Men i Ras Sjamra tekstene er det egennavn på en bestemt gud.

I ugarittisk religion blir Ba'al sannsynligvis identifisert med den gamle semittiske regn og uværsguden Hadad.³² Et av epitetene som blir brukt om Ba'al er rkb. 'rpt-han som kjører på skyene.³³ Det synes opplagt at betegnelsen kommer fra regn og uværsgudens verden, og hører med til de betegnelsene som særlig er knyttet til Hadad. Et av Els epiteter er tr-okse. Imidlertid er det Ba'al som virkelig opptrer som okse i tekstene,³⁴ noe som understreker hans preg som fruktbarhetsgud. Okse-skikkelsen var kjent i For-Asia som et særlig symbol for Hadad.

Ba'als makt avslører seg i hans hyppigste attributt ålign-dén sterke,³⁵ mektige.

Som tidligere nevnt er El hovedguden i Ugarit. De andre gudene blir betegnet som Els sønner. Det gjelder imidlertid ikke den sterkeste og mest framstående av dem - Ba'al. Om han sies det klart flere steder at han er bn. dgn.³⁶-Dagans sønn. Men om Ba'al er det neppe tale om en gudedeforsamling som omgir ham. Ba'al teller selv med til Els guderåd.³⁷

El er mlk. I de mytologiske tekstene blir mlk overhodet ikke brukt apposisjonelt om Ba'al. To ganger hører vi at Asjera og Anat kaller Ba'al mlkn-vår konge.³⁸ Men i sammenheng med hans navn blir verbet mlk-å være/bli konge, å herske som konge anvendt,³⁹ eller han blir omtalt i forbindelse med substantivet mlk-kongedømme.⁴⁰ Det er også snakk om hans trone.⁴¹ Så er også Ba'al entydig en konge, og hans kongedømme er nettopp hovedtema i den store Ba'almyten.

Ba'als kamp mot fiendene.

Ser vi på innholdet i Ba'almyten, oppdager vi raskt at Ba'als kongedømme ikke er noe rolig bestående, ikke statisk, men dynamisk. Ba'al vant sitt kongedømme gjennom seier i avgjørende kamper mot fiendene. tekstene viser at Ba'al utkjempet flere strider. To av dem er omtalt kort, men dramatisk nok. Det gjelder stridene mot Attar og Mot.

Attar er en erstatningskonge som blir plassert på Ba'als trone i dennes fravær, men han savner tydelig alle betingelser for virkelig å være konge. Og når Ba'al vender tilbake etter sitt opphold i jorden, blir han feid unna i en kamp som knapt kan kalles en kamp.⁴²

Også Ba'als kamp mot Mot er fort utkjempet, selv om den er skildret

43
som hard mens den står på. Slutten av teksten her er dessverre gått tapt, allikevel kan det ikke være tvil om Ba'als seier. Kampen er en del av den større syklus, og det er Ba'als tur til å vinne etter at hans opphold i jorden er avsluttet. Likesom Ba'al er nødt til å stige ned i jorden når sommerheten setter inn, så må Mot forsvinne når den tar slutt. Resultatet er altså gitt på forhånd.

Skildringen av de andre kampene er av en helt annen type. Ba'als kamp mot Lotan omtales som en kjent sak i tekstene,⁴⁴ men noen direkte skildring finnes ikke. Det som sies er også noe tvetydig, i det gudinnen Anat også synes å gjøre krav på å ha knust "den buktende slange, herskeren med de syv hoder". Navnet på uhyret er et annet, men beskrivelsen tyder på at det er det samme. Virolleaud som først oversatte teksten, så vanskeligheten i at Anat her gjør krav på å ha drept hav- uhyret som Ba'al ellers blir tilkjent æren for.⁴⁵ Samtidig så han at verbene som her er brukt etter formen ikke bare kan forstås som I. person entall, men óg som 2. person entall. Men etter som det tilsynelatende ikke var noen tilstede som dette "du" kunne rette seg mot, ble han stående ved I. person entall - "jeg". Siden har praktisk talt alle forskere fulgt ham i dette, selv om de har vært klar over vanskelighetene.⁴⁶ En av dem som ikke slo seg til ro med denne løsningen var Josef Aistleitner.⁴⁷ Han hevdet at spørsmålet om verbets person ikke kunne ansees for avgjort. Anat snakker ikke om seg selv, men henvender seg til en annen- "du". I linjene 34 og 35 finnes ordene lb'l og lrkb' 'rpt som vanligvis oversettes med "mot Ba'al" og "mot han som kjører på skyene". Aistleitner peker på at partikkelen l, slik som i arabisk, også i ugarittisk kan brukes i tiltale for å antyde vokativ, "o Ba'al" og "o du som kjører på skyene!"⁴⁸ Dermed er det klart at det er Ba'al Anat henvender seg til.⁴⁹ Hun fremhever her Ba'als stordåd, samtidig som hun ikke legger skjul på sin egen innsats.⁵⁰ Riktignok er ikke Ba'al selv tilstede ved den anledning ordene blir uttalt, men det er klart at hans budbærere Gupan og Ugar er der og mottar Anats budskap. Og i det gamle For-Oriente representerte budbæreren fullt ut sin herre.

Navnene på disse farlige motstanderne antyder at de representerer farlige krefter i verden, kaosmaktene, som gudene må kjempe imot for at livet skal gå videre. Sammenligner vi ovennevnte tekst med 67:I:I-3 kan det synes som om Lotan og Tannin er identiske. I de tekster som er funnet til nå, er det ingen direkte beretning om kamp mellom Ba'al og Lotan eller Tannin.⁵¹ Enten er fortellingen gått tapt, eller den finnes i de utgravde tekstene, men slik at sjøhyret skjuler seg under et annet navn. I tekstavsnittet med Anats henvendelse til Ba'al om deres store

seire, kan det synes som om betegnelsene for havuhyrene alle er brukt parallelt. Lotan/Tannin og Havets fyrste er altså en motstander som omtales under flere navn. Men i tillegg tales det om ilden og flammen som Els datter. Dette siste kan gi en følelse av at det er en oppregning, ikke bare en gjentakelse med bruk av forskjellige betegnelser.⁵²

Den hovedkamp som tekstene forteller om, er Ba'al's veldige kamp mot Havets fyrste.⁵³ Ba'al får hjelp av gudenes smed og byggmester Katir-wa-Hasis. Etter et forgjeves forsøk hører vi at Havets fyrste blir tilintegjort, jm.lmt-Jam er død, og Ba'al hylles som konge, b'lm jlmk-Ba'al er konge. Ba'ai har vunnet det harde oppgjør med sin fiende. Vi merker oss at han ikke bare hylles som seierherre. Han er óg konge.

I Ba'al's kamp mot Jam kan man finne en parallell i Enuma elisj. Men i Enuma elisj finner kampen mellom Marduk og Tiamat før skapelsen av verden. Av den falne Tiamat skaper så Marduk himmel og jord. Kampen mellom Ba'al og Jam forutsetter åpenbart verden. Seieren stadfester Ba'al's kongedømme over jorden, men han skapte ikke jorden. I Ras Sjamra tekstene er skapelse og dragekamp to forskjellige guders verk.⁵⁴

Sapan.

I mange tilfeller er Ba'al nevnt i forbindelse med spn, det hellige fjell i nord.⁵⁵ Ba'al heter flere steder b'l spn-Sapans herre eller Sapans Ba'al, og seg selv lar han kalle il spn-Sapans gud.⁵⁶ Ellers møter vi betegnelsene b'l srrt spn eller b'l mrjm spn-Ba'al fra Sapans høyder.⁵⁷ Sapan er stedet Ba'al hersker som konge, hvor han lever, hvor Anat gravlegger ham da han dør, og hvor han igjen vender tilbake fra dødsriket.⁵⁸ På Sapan har Ba'al sin trone,⁵⁹ og dette berget er forbeholdt ham.⁶¹

Ba'al som dommer.

El er dommer (tpt),⁶² men betegnelsen dommer er ifølge en rekke utsagn i de ugarittiske tekstene først og fremst brukt om Jam som har tilnavnet tpt nhr-Dommer havstrøm.⁶³ Dette står ofte parallelt med zbl jm-Havets fyrste.⁶⁴

Ba'al og Havets fyrste er begge tronpretendenter. Det kommer til en voldsom kamp mellom dem som Ba'al til slutt går seirende ut av. Ba'al's kongedømme blir stadfestet med hans seier over Havets fyrste. Ved samme anledning blir óg dommertittelen overført på Ba'al. Anat og Asjera hyller Ba'al etter hans seire i kamp med ropet, "Vår konge er Alijan Ba'al, vår dommer. Det er ingen over ham".⁶⁵ Dommer står her ikke i moderne betydning. Det betegner han som har den fulle dømsmyndighet over sitt folk, og dermed var dets hersker. Ordet tpt kan altså både

bety å dømme og å herske.⁶⁶

Kongedømmet i evighet.

Selv om Ba'als kongedømme er hardt truet av fiender, sikter det alikevel på et ubegrenset bestående kongedømme. Før den avgjørende kampen mot Havets fyrste gir Katir-wa-Hasis løftet, "Du skal få ditt evige kongedømme, ditt herredømme fra slekt til slekt".⁶⁷ Ba'al blir lovet et kongedømme som tar til med seieren over Havets fyrste. Et kongedømme fra begynnelsen av er det ikke snakk om.⁶⁸

Andre guder av kongelig rang.

I det agarittiske tekstmaterialet møter vi også andre guder som nå og da blir anvist en kongelig rang, uten at vi videre vil ta hensyn til disse. Jam og Mot framtrer bare som Ba'als motstandere og blir styrtet av ham. Attar er bare en erstatningskonge for Ba'al.

Forholdet mellom El og Ba'als kongedømme.

I følge tekstene fra Ras Sjanra finner vi to forskjellige kongeguder som blir tilbudt i Ugarit. Som vesensforskjell merker vi oss: El er konge, hans kongedømme synes tidløst, uforanderlig. Ba'al blir konge, han må vinne sitt kongedømme i kamp.

Forholdet mellom El og Ba'als kongedømme er uklart i tekstene. Tilsynelatende gir de inntrykk av en fredelig sameksistens.⁶⁹ I offer-
tekstene blir El og Ba'al nevnt sammen med de andre gudene,⁷⁰ og Keret ofrer samtidig til både El og Ba'al.⁷¹ El gir tillatelse til Ba'als tempelbygging.⁷² Han sørger over Ba'als død,⁷³ men gleder seg over hans gjenoppstigning.⁷⁴ El er overhodet i gudedefamilien og "skaperen av de skapte", mens Ba'al skjenker skapningen fruktbarhet og liv.

Men forholdet mellom El og Ba'al er ikke alltid like entydig. Etter Ba'als seier over Jam blir Anat og Asjera sendt til El for å få tillatelse til Ba'als tempelbygging. Påfallende er de utrop de kommer med for El,⁷⁵ "Vår konge er Ba'al, vår dommer, det er ingen over ham". Utropene over Ba'al er her så markerte at en bakom kan ane en strid. Når Anat og Asjera hevder at det er ingen som står over Ba'al, kan det tyde på en bevisst provokasjon og motsetning. I Els svar til Asjera merker vi oss en amperhet som det ikke er til å ta feil av. El fremhever at han ikke er noen tjener for Asjera, og hvis hun ønsker et hus for Ba'al, får hun og tjenestepikene sørge for at det blir bygd.⁷⁶ I kampen mot Havets fyrste opptrer El i en ynkelig rolle. Han er med en gang villig til å gi etter for kravene til Havets fyrste, inbefattet at Ba'al skal overleveres til

fienden, "Ba'al er din slave o Hav, Ba'al er din slave o hav. Dagens sønn er din fange!"⁷⁷ Det kan virke som om El vil bli kvitt en innpåsliten rival.

I de tre gudelistene som er funnet i Ugarit rangerer El øverst.⁷⁸ Noen få kananeiske og arameiske tekster fra det 8. årh. f.Kr. nevner El, men ikke i noen av gudelistene fra dette tidsrommet innehar han første plass.⁷⁹ El fremtrer ikke mer som "høyeste gud" eller leder av gudepanteonet, det er en annen gud som har inntatt hans posisjon, nemlig Ba'al. Disse tekstene fra det 8. årh. f.Kr. gjenspeiler et senere stadium av den religionshistoriske utviklingen. I de ugarittiske tekstene synes forholdet mellom El og Ba'al å ha vært oppe i en endringsprosess.⁸⁰ Noen direkte feide forteller ikke tekstene om, men tekstmaterialet tyder på at det har foregått en prestisjestrid om hvem som skal være den ledende gud i det ugarittiske gudepanteon. El har mistet mye av sin makt og betydning. Særlig forteller epitetene mye om Els tidligere stilling. Det synes som om det tar lang tid før slike epiteter svinner bort. El er kommet i bakgrunnen, men han er på ingen måte ute av bildet. Fremdeles er han den nominelle lederen av gudeforsamlingen, og Ba'al trenger hans godkjennelse til husbyggingen. Striden mellom El og Ba'al er en tau-trkking som har foregått over lang tid, og i de ugarittiske tekstene er det ingen av gudene som har oppnådd en fullstendig seier. Først gudelistene fra det 8. årh. f.Kr. tyder på at Ba'al har overtatt Els tidligere lederposisjon.

Sammenligning av utsagn om Els og Ba'als kongedømme og Jahves kongedømme

Til Els kongedømme.

Gud blir vist ære (kbd).

El står i spissen for gudeforsamlingen i Ugarit. Og som konge blir han vist ære av de andre gudene, ofte etter at de har fallt ned for ham.

I Ps 29. If blir gudesønnene oppfordret til å gi Jahve ære og falle ned for ham. I Ps 97.7 heter det at alle gudene må bøye seg for ham for han er den høyeste over hele jorden, høyt opphøyet over alle guder. Gudene eller gudesønnene blir altså oppfordret til en oppførsel i likhet med den de trer fram for gudekongen El ifølge de ugarittiske tekstene.

GT bringer kanskje selv et belegg for at æresvisningen opprinnelig gjaldt El. Første del av Ps 19 (v2-7), som har mye kananeisk tankestoff i seg, begynner i v2 med- Himmelen kunngjør Guds ære (כָּבֹד אֱלֹהִים)

Men ropet om לַיהוָה gjenlyder ikke bare i den himmelske sfære slik som i de ugarittiske tekstene; det trenger ned til jorden og blir tatt opp her. I den israelske forståelse av Guds vesen er det avgjørende nettopp at han vender seg til verden. I Jes 6.3 kommer dette til uttrykk gjennom serafenes rop, "Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot. All jorden er full av hans herrlighet (לַיהוָה)". Når forbundet er utsagnet i Ps 97.6 hvor det, i rammen av samme tradisjon om Guds kongedømme, heter, "Himmelen forkynner hans rettferd (צְדָקָה) og alle folkene ser hans herlighet (לַיהוָה)". At jorden blir fylt av hans לַיהוָה blir altså ikke skjult, men synlig for alle mennesker. Og i Ps 24.7-10 finner vi blant Jahves titler "Ærens konge" (מֶלֶךְ הַכְּבוֹד); ropet er blitt tatt opp på jorden.

Viser Jahve seg som konge mellom tjenende og hengivende guder og himmelske vesener, som viser ham ære, kan vi regne med at vi har en overdragelse av kongeverdigheten fra El til Jahve slik at Jahve tar fra El hans maktstilling. Steder som Ps 24.7.9. og Jes 6.3 viser at forestillingen var knyttet til tempelet i Jerusalem. (sml og Ps 26.8)

Gud som dommer.

El er konge og dommer. Også Ba'al blir ved siden av konge titulert som dommer. Ordet שָׁפַט har på ugarittisk en dobbelt betydning i det det både kan bety å dømme og å herske.

Det hebraiske ordet שָׁפַט som tilsvarende שָׁפַט har betydningsinnholdet dømme i betydningen skaffe rett (Jes 1.7), holde ting (Ex 18.15) og straffe (I Sam 5.13).

Schmidt⁸¹ viser til Ps 96.13 og 98.9 der de overnevnte betydninger av שָׁפַט synes å passe dårlig inn i konteksten.

De skal juble for Herren
for han kommer og vil dømme jorden
Han skal dømme verden med rettferd
og folkene med rettvishet. (Ps 98.9)

Samtidig mener han det passer å gjengi שָׁפַט med å herske, og han spør om det ikke i disse salmene er en mulighet for at vi har bevart kananeisk tradisjon. Schmidt peker dog på at overleveringen om den guddommelige hersking over jorden tilsynelatende blir omformet av israelerne ved utvidelsene "i rettferdighet", "i troskap", "i rettvishet". Støtte for denne tradisjonssammenhengen finner han i Ps 82. Samtidig viser han til v9-10 i takkesalmen Ps 9, der Jahves trone forbindes med hans dommerfunksjon i nesten ordlig overenstemmelse med tilsvarende utsagn i tronbestigningssalmene.

Schmidt konkluderer med at det er sannsynlig at verbet U D W også i hebraisk bærer i seg betydningen herske. Og at vi når, og da særlig i tronbestigningssalmene står foran en sammensetning av å dømme jorden (og folkene) og Jahves kongedømme, så er dette en på forhånd gitt kananeisk sammenheng.⁸³

Ps 82 bruker åpenbart elementer fra kananeisk religion. Salmen begynner med å beskrive hvordan Jahve trer fram i gudenes forsamling og holder dom over dem. Talen om els 'adat⁸⁴ og gudene som den høyeste guds sønner⁸⁵ i v7 finner vi igjen i de ugarittiske tekstene. Det himmelske hoff som ellers i GT oftest er undergivne himmelske vesener, som tjener Jahve, består her av gudene selv. Jahves rolle tilsvarer den EL hadde i Ugarit. Jahve er som EL både konge og dommer.⁸⁶ V7 og 8 viser de kananeiske gudenes utilsrekkelighet. Jahves dom er knusende: Gudene skal dø som mennesker. De blir så fullstendig avmektiget at man vel knapt kan kalle dem guder lenger.

Til Ba'als kongedømme.

Dragekamp og havkamp.

Ba'als kongedømme er ikke statisk, det blir vunnet i kamp, blant annet mot fiender som synes å representere kaos og undergang.

I GT møter vi flere steder bruddstykker av en tilsvarende Jahves dragekamp eller kamp mot havet.⁸⁷

Gunkel mente at disse bruddstykkene utelukkende kunne utledes fra den babylonske skapelsesmyten. Fordi han bare gikk ut fra Marduks kamp mot Tiamat, antok han på forhånd som gitt at alle tekster som handlet om kaoskamp også måtte ha noe å gjøre med skapelsen. En rekke nye tekstfunn, og da særlig tekstene fra Ras Sjamra, har vist at dette synet er uholdbart. I de ugarittiske tekstene er skapelse og kaoskamp to forskjellige guders verk, skapelsen Els og kaoskampen Ba'als. Derfor trenger man ikke forutsette at henspillingen på dragekamp er skapelsesutsagn.

I Ps 93.3f, Ps77.17-19 og Hab 3.8 er kaoskampen løsrevet fra ethvert spapelsesursagn. Alle tre stedene viser tydelig tilbake på Ba'als kamp mot Havets fyrste.⁸⁸ Også i Jes 51.9f er kaoskampen tydelig skilt fra skapelsen, da denne blir omtalt i en gattungshistorisk annen sammenheng (frelsestilsagn Jes 51.12f). I v9 møter vi her havuhyret^{Tannin} som er kjent fra de ugarittiske tekstene (se 6g Jer 5.34, Job 7.12, Ps 74.13). Uhyret Lotan dukker i GT opp i formen Livjatan (slik Jes 27.1, Job 3.8, 40.2, Ps 74.14).

I Ps 104.6-9 derimot er åpenbart kaoskampen forutsetning for skapelsen: Etter at urhavet er fordrevet v6f, fastsetter Jahve sted for fjellene og

dalene. Forfatteren av Ps 104 kjente åpenbart til den babylonske versjon av kaoskampen. I Ps 74.12ff og Ps 89.10ff er det usikkert om skapelsen følger etter kaoskampen eller kaoskampen etter skapelsen.⁸⁹ Det synes som om flere forestillinger her har flytt sammen.

Innflytelse fra blant annet Mesopotania og Egypt er altså høyst sannsynlig. Men den mytiske hovedstrømmen synes å ha kommet fra Kanaan, og en sammenheng mellom Ba'al og Jahve synes ubestridelig.

I Ps 77.17-20, Ps 114.3-7 og Jes 51.9ff (sml og Ps 74.15) blir ved siden av Jahves kaoskamp også sivhavsunderet omtalt. De mytiske hendelsene har her mistet sin selvstendighet. De tjener bare til å anskueliggjøre en historiehendelse. I Jes 51.9ff går kaoskamp og sivhavsunder slik over i hverandre at det mytiske og historiske sammenføres. V3 og v5 i Ps 114 hentyder åpenbart til underet i Jos 3 og 4 da folket gikk tørrskodd over Jordan-elven. Parallelt med Jordan er nevnt havet som formodentlig henspiller på Sivhavet. At havet og Jordan flykter viser på sin side til kaoskampen.⁹⁰ Grunnen til at kaoskamp, sivhavsunder og Jordanunder slik kan sees i ett, kommer vel av at de alle vil prise Jahves uovervinnelige makt, som han bruker til beste for sitt folk. Det det mytiske og historiske har felles er altså at de begge vil fortelle Guds gjerninger (Ps 77.12f.15, Ps 74.12).

Ba'al vinner sitt kongedømme i kamp mot fiender, mot kaos og undergang. Ps 74.12-14, Ps 93.5f og Ps 29.5.10 viser at også Jahves kongedømme stadig er truet av kaosmakter. Jahve må opprette et kongelig boltverk mot påtrengende mytiske fiender. Men noe tilsvarende til de ugarittiske tekstene, der Ba'als kongedømme var foranlediget av en gudekamp, synes ikke å foreligge i GT. I GT er dessuten de mytiske fiendene avpersonifisert, og kan til slutt bli så avmektiget at de opptrer som leketøy for Jahve, Ps 104.26.

Ved å overdra kaoskampmyten på Jahve viser israelittene maktesløsheten til de guder som disse mytene lenge har handlet om. Det er Jahve, og ikke Ba'al, som har seiret over kaosmaktene. For man kan vel ikke beskrive Ba'als maktesløshet og tomhet bedre enn ved å tilskrive Jahve de bedrifter som Ba'al har ifølge de ugarittiske mytene.

Sion - Sapan.

Ba'al er konge på Sapan. Der er hans hjem, hans helligdom og hans trone. Å drive ham bort fra Sapan er det samme som å berøve ham kongemakten.

Især Ps 48.3 avslører at man identifiserte Sion med Sapan.

Hans hellige fjell reiser seg fagert,
det er en fryd for hele jorden.

nyårsfest (Akitu). Under festen ble skapelseseposet (Enume elisj), om Marduks kamp mot kaos, resitert og på ny gitt gyldighet. Guden selv, Marduk, ble hyllet som konge.¹⁰⁰ I likhet med denne festen har Mowinckel¹⁰¹ antatt at det i Israel i forbindelse med høst (nyårs) festen, hvert år ble feiret Jahves tronbestigning, der Jahve ble hyllet som konge og skaper.¹⁰²

Utgangspunktet er formelen יהוה דל מלך (Ps 93.I, 96.I0, 97.I, 99.I)¹⁰³ som blir oversatt med "Jahve er blitt konge" og oppfattet som en intronisasjonsformel. Dertil har man trukket fram andre steder i GT, der man fant en tilsvarende formel: 2 Sam 15.I0, 1 Kong 1.II, 2 Kong 9.I3 (Absalom/Adonja/Jehu er blitt konge). På disse stedene har verbet, etter den nærmeste sammenheng å dømme, konstativt aspekt. Nå er det så at på stedene i 2 Sam, 2 Kong møter vi konstruksjonen qatal-x i hovedsetning, mens vi på salmestedene derimot har x-qatal i hovedsetning. 1 Kong 1.II har riktignok konstruksjonen x-qatal, men den opptrer her i en bisetning. Man kan etter dette ikke uten videre legge de nevnte steder fra 2 Sam og Kongebøkene til grunn ved tolkningen av vendingen יהוה דל מלך i salmene. Når vi som på salmestedene har er foranstilt subjekt i en verbalsetning (sammensatt nominalsetning),¹⁰⁴ skal dette forstås som betont. Det ligger da nær å oversette יהוה דל מלך med "Jahve er konge" eller "Jahve hersker som konge". Verbets aspekt er altså kursiv.

Også rent bortsett fra det språklige har hypotesen om en Jahves tronbestigningsfest mange svakheter. Det er umulig å se hven, ifølge Israels religiøse forestillinger, som skulle ha innsatt Jahve som konge, siden han selv innehar all makt. Og i Israels religion, med forbud mot å avbilde Jahve i kultisk sammenheng, var der neppe noe som svarte til den babylonske Marduk prosesjon, der en gudestatue ble reist opp på tronen. GT kjenner heller ikke til at Jahve mister og vinner tilbake sitt kongedømme.

יהוה דל מלך er altså ingen intronisasjonsformel som tilkjenne gir at Jahve er gjeninnsatt som konge, men en proklamasjon om Guds evige kongedømme.

Utsagn om Jahve som konge før landnåmet.

Siden vi har vist at forbindelsen mellom utsagn om Els og Ba'als kongedømme er så trang at det sannsynligvis hersker en avhengighet, så reiser spørsmålet seg om Israel alt før landnåmet kjente sin Gud under betegnelsen konge.

I v5 er det snakk om at han ble konge i Jesurun. Tilknytningen mellom v5 og v26, som snakker om Gud, Jesurun, tyder på at det her er tale om Jahve. I v26 hører vi om Jahve at han farer fram over himmelen.

Et av Ba'als epiteter er rkb 'rpt-han som kjører på skyene. I Ps 68.5 hører vi at tittelen tilkommer Jahve. I samme salme i v34, på samme måte Dtn 33.26, blir utsagnet tatt opp i formen "han som farer fram over himmelen". Sammenstillingen av det kananeiske gudeutsagn og kongetittelen i Dtn 33 tyder i alle fall på at salmen ikke kan være dannet før etter landnåmet, sannsynligvis senere.¹¹⁰

Ut fra dette overblikket skulle det være tydelig at vi i Pentateuken ikke møter Jahve under betegnelsen konge. Først etter landnåmet eller helst enda senere ved økende kulturinnflytelse fra omverdenen fulgte overtagelsen av forestillingen om Gud som konge, som Israel i sin nomadetid enda ikke kjente.

Overtagelse av kongetittelen.

Vi har vist at motiver som kjennetegner både Els og Ba'als kongedømme i GT dukker opp som utsagn på Jahve. Ut fra dette tør det være tydelig at Jahve i seg har forent både Els og Ba'als kongedømme. Jahvetroens historiske møte med den kananeiske fruktbarhetskult førte til en utvidelse av Jahves herredømme over hittil ukjente områder. De fremmede gudenes virksomhet ble enten opptatt og omformet i Jahvetroen eller frastøtt. Både El og Ba'al opptrer i okseskikkelse, de er kjønnsvesener med erotiske følelser, og vi møter Ba'al som en døende og gjenoppstående gud. Dette er noen av de forestillinger som er uforenlige med den israelske tro. Det er altså en bevisst utvelgelse, og kriteriet er Jahves nidkjarhet (נִדְכָּר Ex 20.5, 34.14, Dtn 5.9, 6.15, Jos 24. 19) som først og fremst gir seg til kjenne i 1. og 2. bud. Jahves nidkjarhet medfører at han ikke vil dele sitt krav om ære og kjærlyghet med noen annen gudelig makt. Jahve alene vil være Israels Gud. Jahves nidkjarhet refererer seg til Israel (Num 25.11.13). Ellers i det gamle Orienten var det aldri tale om en guds nidkjarhet i forhold til sine tilbedere. Her kunne man i rammen av det polyteistiske grunnsyn uten vanskelighet forene eller erstatte tilbedelsen av en gud med tilbedelsen av en annen gud.¹¹¹ Slik altså ikke i Israel, Jahve tålte ingen medbeiler, og hans qinna-nidkjarhet kommer til uttrykk ved frafall (Dtn 6.14f, 32.16ff Jos 24.19f). Israel var seg også bevisst at det ikke var et folk som andre folk (Dtn 4.19f, 7.1-II, 33.29), og ting som forekom blant andre

folk skulle ikke forekomme i Israel (Lev 18.3f, 19.26-28.31, Dtn 18.9-II, 2 Kong 23.24 o.a.)

Resultatet av overtagelsen var altså ikke synkretisme. Ved utmerkelsen av Jahve som konge merker vi oss også et polemisk element. Ikke El og Ba'al, men Jahve er konge. Han alene tilkommer herredømmet.

Vi ser at forestillinger hentet fra både Els og Ba'als kongedømme knytter Jahves kongedømme til Jerusalem (hoff- og gudebergforestillingen). Det eldste sikre daterbare sted som taler om Jahve som konge, er Jes 6¹¹² (8 årh. f.Kr.), kallelsen av Jesaja, som blir knyttet til tempelet i Jerusalem. Er betegnelsen Jahve som יהוה , som så sterkt er bundet til Jerusalem, også først der blitt overført på ham?¹¹³

GT refererer flere steder til kananeiske helligsteder (יהוה).¹¹⁴ Flereforskere er av den oppfatning at israelittene etter landnåmet overtok de kananeiske helligstedene til eget kultisk bruk.¹¹⁵ Y Kaufmann¹¹⁶ derimot har hovedsakelig på basis av יהוה utenfor bymurene konkludert med at israelittene ikke forvandlet tidligere kultsteder brukt til avgudsdyrkelse til eget monoteistisk bruk. De trakk seg tilbake utenfor byen eller til nærliggende plasser og bygde der nye helligsteder. Hermed brakte Kaufmann omfanget av kontinuiteten mellom israelsk og før-israelsk kultisk aktivitet ned til et minimum. Det ser altså ut til at det har vært et kultbrudd på kultplassene i Palestina i overgang mellom bronsealder og jernalder (1250 f.Kr.).

Hvordan kan israelittene ha fått del i de ugarittiske tekstenes innhold da de ble ødelagt en gang mellom 1450 og 1565 f.Kr.? Jerusalem kan ha vært stedet der israelerne overtok Kanaan kultisk. Det er ikke noe arkeologisk problem. Sannsynligvis var det arkens overføring til Jerusalem som skapte forutsetningen til at israelske og kananeiske trosforestillinger ble blandet i en hittil ukjent intensitet.¹¹⁷ Men i dette møtet var det avgjort de første som preget de siste og ikke omvendt.¹¹⁸

Vanskeligheten ligger i at Jahves kongedømme knytter til seg forestillinger både fra Els og Ba'als kongedømme, mens GT ikke eksplisitt sier noe om at Ba'al ble dyrket i Jerusalem ved overtagelsen. Spørsmålet er om betegnelsen konge brukt om Jahve, kan ha blitt overdratt utenfor kultplassene og dermed dateres tidligere. Men det foreligger ingen entydige belegg om Jahves kongedømme fra førstatelig tid.

Den nye forståelsen av Guds kongedømme.

Betegnelsen konge brukt om Jahve er forholdsvis sjelden i GT, samtidig som den er svært ujamnt fordelt: Den mangler fullstendig i retts- og

visdomslitteraturen og dukker bare sjelden opp i de profetiske og historiske bøkene. Hyppigst forekommer betegnelsen i Salmenes bok. Bare dette taler imot at man trenger å holde forestillingen om Jahves kongedømme for en urbegivenhet i den israellittiske tro.¹¹⁹ Og vi har da også vist at vi her står overfor en kananeisk arv. Spørsmålet er om denne overdragelsen bringer med seg endringer i Israel.

Åpenbart betegner tittelen konge den ene gud som hersker over de andre gudene.¹²⁰ Dette gjelder ikke bare for de ugarittiske mytene, men er felles for det gammelorientalske område. Det blir f.eks. tydelig når Anat og Asjera snakker om Ba'al som mlkn-vår konge. Tittelen konge sikter altså ikke i første rekke på en guds forhold til sine tilbedere.¹²¹ Gud er som gud menneskene overlegne. Kongetittelen betegner en fremhevelse bleant likesinnede. Likevel omfatter gudkongens herskerområde også jorden og menneskene.¹²² Det synes som om Israel har overtatt denne mytiske forestillingen.

For Herren er en mektig Gud,
en konge stor over alle guder

(Ps 95.3 sml Ps 96.4, 97.7.9)

Men troen lot seg ikke nøye med Jahves forrang over andre guder. De blir til undergivne himmelske vesener som tjener Jahve (Ps 103.19ff), inntil det til slutt fører til deres fornektelse. Men nå har kongetittelen mistet sin egentlige mening. For hvem skal nå Jahve være konge over, når kongetittelen opprinnelig betegner den ene gud som hersker over de andre gudene? Jahve blir til konge over Israel. Slik som den mytiske forestillingen om et bryllup mellom en gud og gudinne hos profetene blir omtydet til å gjelde Jahve og folket,¹²³ så blir forestillingen om en gudenes konge til konge over Israel. Så gjengir også kongetittelen Jahves tilknytning til Israel.

Selv om den ene gudens herredømme over de andre gudene har følger for menneskene, blir i de ugarittiske mytene kongetittelen forbeholdt gudene seg imellom. Analogier til Jahves hyppige betegnelser "Israels konge" eller "vår, deres, min konge" mangler til nå i de tekster som er funnet. Tittelen konge i Ugarit vitner ikke en eneste gang om guds binding til menneskene.

En setning som "Gud er hele jordens konge" (Ps 48.3) faller inn i rammen av kananeiske gudeutsagn.¹²⁴ Men denne universalistiske tenkningen er videre utbygd i GT. Ps 47.9 forkynner at "Gud er konge over folkene", og Jer 10.7 har betegnelsen "folkenes konge". I det hele blir Jahves kongedømme og folkene ofte omtalt sammen. Tekstene der Jahve blir omtalt som konge over folkene går neppe umiddelbart tilbake på utenomisraellittisk tradisjon.

Utsagn om at en kongegud hersker over folkene er i alle fall ikke bevitnet.

Ps 103.19 vitner om omfanget av Jahves kongedømme, "hans kongedømme råder over alt". Tilsvarende denne utvidelse i rommet finner vi i Ps 145.13 en utvidelse av kongedømmet til alle tider.

Men tross disse kosmiske trekk blir ikke det individuelle borte. I salmene treffer vi flere steder på tiltalen "min konge og min gud" (Ps 5.3, 84.4, 145.1). Nettopp fordi Gud hersker over alt til alle tider er han den enkeltes Gud.

Litt tilspisset kan man sammenfatte. Jahve blir fra konge over jorden til konge over hele verden, og fra konge over gudene til konge over Israel og den enkelte. (Schmidt)¹²⁵

I den senere tid tar Jahves kongedømme mer og mer form av et løfte, et håp og en forventning for fremtiden. Deuterocesaja forkynner Guds kongeinntredelse i den umiddelbart forestående framtid i sammenheng med en ny Exodus for folket som var i eksil (Jes 52.7-9). På samme måte Ezekiel, som opptrådte noen tiår før. Også han forsto Jahves kongedømme som en framtidig historisk hendelse (Ez 20.33ff). Felles for begge disse eksilprofetene er at de sammenfører Exodustradisjon og kongeforestilling (sml Mi 2.12f, Ob 20f).

De seneste profetiene i overgang til apokalyptikken håper at Gud "på den dag" mot alle himmelske og jordiske makter en gang for alle skal sette igjennom sitt herredømme og regjere uinnskrenket på Sion som konge (Jes 24.21-23, Sak 14.9.16f, sml Joh Åp II.15ff).

Alt i alt kan en med Schmidt¹²⁶ si at kongetittelen etter overtagelsen har fått en tresidig forvandling. Guds kongedømme er blitt konsentrert på menneskene, utvidet i rom og tid til det grenseløse, og endelig forventet i fremtiden.

Noter:

De ugarittiske tekstene, bortsett fra de i Ugaritica V, er nummerert etter Gordons system.

1. v Gall (1914) s154
2. Bissfeldt (1962) s174
3. Alt (1959) s553f
4. Rost (1960) sp 72I
5. Schmidt (1966) i Vorwort
6. I7, RS 20.24, tredje tekst enda upublisert, beskrevet på s63f Ugaritica V
7. 5I:II:11, 5I:III:32, 49:III:5.II, 2 Aq:I:25. Noen kosmogoni er til nå ikke belagt, bare theogani og antropogoni blir tilegnet El. Allikevel er det høyst sannsynlig at El i Ugarit blr tilskrevet skapelsen, se Schmidt (1966) s58-64, Pope (1955) s49-54. Stolz (1970) s158f, Cross (1962) s255 ann135 henviser i denne forbindelse til IAq 220 som de oversetter "El som har skapt fjellene". Teksten er her så ødelagt at stedet vanskelig kan brukes som støtte for El som skaper. Aistleitner (1959) s82 forstår fjellene selv som subjekt, mens Pritchard (1969) lar stedet stå uoversatt.
8. Krt 37, I36, 297
9. 'nt:V:38f, 5I:IV:41f
10. 5I:V.65f, se Pope (1955) s42f
11. I 5I:II:10f, 5I:III:31f, 2Aq:I:24f står tr il parallelt med bny bnwt-Skaperen av de skapte, og i 5I:IV:47f, 'nt:V:43f parallelt med il mlk. djknnh-El kongen som skapte ham (Ba'al). At El var fruktbarhetsgud viser seg og i 52, i den løsslupne fortelling om hvordan Demring og Skumring ble til som et resultat av Els amorøse eventyr med gudinnene. At tr skulle kjennetegne Els kraft og styrke, slik Schmidt (1966) s6f, synes vi derfor er lite sannsynlig.
12. 49:I:8, 5I:IV:24, 2Aq:VI:49, med utfyllinger også I29:5, 'nt pl:VI:V:16.
13. Til oversettelsen se Pope (1955) s32f
14. 5I:IV:47f, 'nt:V:43f, med utfyllinger også 5I:I:5
15. Selv om Ba'al regelmessig blir kalt Dagans sønn, er El her hans far og avler. Cross (1973) s15 hevder at det her dreier seg om en fast muntlig form som kunne bli brukt om enhver av Els sønner, dvs enhver gud.
16. 5I:IV:38. Schmid (1955) s179 har foruten dette belegget og 62:53, I27:58ff, 308:24. På disse stedene står det ikke il mlk, men ilmlk som er et egenavn, Ilumilku.
17. RS 24.252 linje I. mlk. 'lm kan og oversettes verdens konge eller

- universets konge, se Ugaritica V s553, sml Gordon (1965) s456 nr I858.
18. RS 24.252 linje 3. Egennavnet dnil (bl.a. IAq:I9,36,38) tyder og på at El er blitt tilskrevet en dommerfunksjon.
19. 2Aq:VI:46ff.
20. I29.
21. 'nt pl:VI:IV:7ff, 5I:IV:20ff.
22. 49:I
23. Schmidt (1966) s25, se og Gray (1965) sI56.
24. 2:I7.34, I07:3.
25. I28:III:I9.
26. 2:I7.34, I07:2.
27. I37:I4-I7.20.3I.
28. I I26:V:24 tiltaler El gudene som mine sønner.
29. Ved siden av de nevnte betegnelser for gudeforsamlingen har vi p̄r bn ilm (5I:III:I4), p̄r ilm (I7:7), 'dt ilm (I28:II:7.II). ilm kan være El med såkalt mimasjon eller flertallsord for guder.
30. Mot dette Rendtorff (1966) s288.
31. Bl.a. 49:I:9f, 5I:IV:25f, 2Aq:VI:50f, se Schmidt (1966) s25.
32. Kapelrud (1973) s28.
33. 5I:III:II.I8, 5I:V:I22, 67:II:7 m.fl.
34. 67:V:I7ff, 76:III:20ff.
35. Álijan har også vært blitt betraktet som egen gud. I 67:II:I7-I8 har vi uttrykket álijn bn. b'l-Alijan sønn av Ba'al. Men dette er trolig en ren avskriverfeil av álijn b'l, se Kapelrud (1973) s26f, Gray (1965) sI64f.
36. 49:I:24, 62:6, Krt 78. Er dette et tegn på at han ikke opprinnelig hørte til det ugarittiske gudepantheon?, se Kapelrud (1973) sI0If.
37. Usikker tekst er I:7 dr il wp(h)r b'l, se Pope (1955) s48f.
38. 'nt:V:40, 5I:IV:43.
39. 5I:VII:49f, 68:32.
40. 68:IO, 'nt:IV:46, 49:VI:34, 49:V:5, 76:II:I4 (siste rekonstruert etter 'nt:IV:46).
41. 'nt:IV:46.
42. 49:V:Iff.
43. 49:VI:I6ff
44. 67:I:I-3.
45. Int:II:33-IV:45. Virolleaud (1938) 48-58, se særlig s5I.
46. Se forskningsoversikt Kapelrud (1969) s54-58.
47. Aistleitner (1959) s27f, se Kapelrud (1969) s58f.

48. Aistleitner (1963) s163f. I 'nt:IV:48 finner vi igjen lb'l og lrkb. 'rpt, men her oversetter Aistleitner med mot - "mot Ba'al" og "mot han som kjører på skyene", se Aistleitner (1959) s28.
49. Vanskeligheten med denne løsningen er tilsynelatende de to I. person entall formene isbm, og den vanskelige isbmh i linje 37. Men disse to I. person entall formene kan peke på Anats egen rolle i den voldsomme kampen, "Var det ikke jeg som la bisset på Tannin og holdt henne i bisset".
50. Se oversettelse Kapelrud (1973) s49f.
51. I et bruddstykke IOOI:I går det fram at Ba'al er Tannins overvinner.
52. Kapelrud (1973) s5I.66, Schmidt (1966) s45.
53. 68.
54. Kaiser (1959) s76, anderledes Kapelrud (1960) s24I-25I.
55. Eissfeldt (1932) s5 har identifisert Sapan med fjellet Jebel Agra eller Mont Casius som det het på korsfarernes tid. Fjellet ligger 30 km nord for Ras Sjamra, er I770m høyt og ruver imponerende ved Middelhavskysten.
56. 9:I4, I25:I07 o.a.
57. 'nt:III:26, 'nt:IV:63.
58. 49:VI:I2f.
59. 5I:V:85f, 67:I:I0f, 'nt:IV:8If.
60. Etter 'nt:IV:45-48 vil det å bli drevet bort fra Sapan si det samme som å miste tronen.
61. I I7:I3 forekommer il şpn i en gudeliste. Schmid (1955) sI88 vil forstå il som egenavn, og antar at også El kunne trone på Sapan, sml og Stolz (1970) sI45. Mot dette Pope (1955) sI02 som hevder at il şpn vanskelig kan referere seg til El som er oppført på annet sted i gudelisten.
- Pope selv (1955) s94, I02f og særlig Oldenburg (1969) sI02ff, I25 vil på grunnlag av Jes I4.I3f anta at El tidligere har regjert på Sapan, men er blitt fordrevet av Ba'al. De henviser til 'nt pl X:V som de hevder forteller om en kamp mellom El og Ba'al. Enden på kampen er at El kasteres, og i forbindelse med dette skulle så El blitt fordrevet fra Sapan.
- Jes I4.I3f synes å ha forent forskjellige neppe opprinnelige sammenhengende motiver (Schmidt (1966) s34f, Rendtorff (1966) s28I).
- Teksten er altså ikke bare litterær, men og tradisjonshistorisk sen. Forestillingen om et gudeberg eller berg Sapan som når inn i himmelen, synes heller ikke være belagt i Ugarit. Det synes altså å være vanskelig å utnytte teksten til en rekonstruksjon av tidlige religiøse

- hendelser i Ugarit, nemlig at Ba'al skulle ha fortrenget El fra Sapan. Ingen steder i de ugarittiske tekstene er El heller klart forbundet med Sapan, noe også Pope er enig i, se Pope (1955) s102. Teksten 'nt pl X:V er svært fragmentarisk. Å anta at den handler om en kamp mellom El og Ba'al byr på alt for mange gjetninger. I det hele synes teorien om at Ba'al skal ha fordrevet El fra Sapan til nå å være en for svakt underbygget hypotese.
62. Se anm I8.
 63. 68:I5.I6f.22.25.30. Ofte også i I29 og I37. Richter (1965) s60 mener at tpt her er et synonym for mlk.
 64. 68:I4f.I6f.22.24f.
 65. 5I:IV:43f, 'nt:V:40f.
 66. Gordon (1965) s505f nr2727, Aistleitner (1963) s343 nr292I.
 67. 68:I0
 68. Schmidt (1966) s53.
 69. Slik Schmidt (1966) s64-66 og Gray (1965) s155. Schmidt hevder at begge gudene samtidig står i sine embeder, men de er forskjellige. El framstiller den fjerne, Ba'al den nære gud. Vi har vist at El blir betraktet som fruktbarhetsgud. Denne side av El passer svært dårlig sammen med bildet av ham som den fjerne gud, se Stolz (1970) s139.
 70. I og 3.
 71. Krt 75ff.I67ff.
 72. 5I:IV:58ff.
 73. 67:VI:IIff.
 74. 49:III:Iff, særlig I8-2I.
 75. 5I:IV:43f, 'nt:V:40f.
 76. 5I:IV:60ff.
 77. I37:36f.
 78. Se anm 6.
 79. Se Rendtorff (1966) s283.
 80. Kapelrud (1973) s100f hevder at "Els stilling i den ugarittiske gudeverdenen ble tatt av den unge, sterke og meget aktive Ba'al, som steg på kongetronen etter en fullstendig seier over fiendene". Pope (1955) s92 og Oldenburg (1969) s103 n2 og s183f er enig med Kapelrud i at Ba'al synes å ha fortrenget El som den ledende gud i Ugarit. Anderledes Eissfeldt (1951) s60-70 som regner El som en meget betydningsfull gud, hvis plass i gudepantheonet ikke så lett lot seg erobre.
 81. Schmidt (1966) s27.

er her ikke jordiske elver, men urhavsstrømmer, sml Nah I.4, Ps II4.3.5, se Jeremias (I965) s93.

89. Det samme er vel og tilfelle med Job 26, se Jeremias (I965) s94. Kaiser (I959) sI43-I45 antar at kampen mot Rahab i vI2 går for seg før skapelsen, og kampen mot den raske slange i vI3 etter skapelsen. Schmidt (I966) anser Rahab og den raske slange for å være identiske. I følge Schmidt følger altså dragekampen etter skapelsen (v7ff) slik som i Ugarit.
90. Til kaosvannets flukt se Ps IO4.7.
91. $\text{הַיָּם הַיָּרֵחַ} -$ "den mest fjernliggende del" blir ofte brukt i horisontal mening "det ytterste fjerne", Ez 38.6.I5, 39.2 o.a. Av og til kan det også betegne "den ytterste høyde", toppen i vertikal mening, Jes 37.24, 2Kong I9.23. Eissfeldt (I932) sI4ff viser til kontrasten mellom הַיָּם הַיָּרֵחַ i Jes I4.I3 og הַיָּם הַיָּרֵחַ i Jes I4.I5 og slutter at הַיָּם הַיָּרֵחַ også her må forstås i meningen spiss, topp. Det ligger da nær å anta at הַיָּם הַיָּרֵחַ i Ps 48.3 også betyr Sappans topp, sml Schmidt (I966) s33, Lutz (I968) sI64f.
92. En slik overtagelse kunne kanskje bli lettet ved at הַיָּם הַיָּרֵחַ for lengst også var blitt geografisk betegnelse for Norden, se Lutz (I968) sI65.
93. Eissfeldt (I932) s20.
94. mlk. 'lmk drkt dt drdrk 68:IO
 $\text{מַלְכֻתְךָ מַלְכֻתְךָ כָּל - יְלָמִים}$ Ps 145.13
 $\text{וּמַלְכֻתְךָ כָּל - יְלָמִים}$
- Istedenfor det ugarittiske mlk-kongedømme har Ps I45:I3 מַלְכֻת et ord som hovedsakelig dukker opp i de senere deler av GT. Og istedenfor ordet drkt-herrskep som GT trolig ikke kjenner til (se Sauer (I97I) sp458) finner vi מַלְכֻת
95. Schmidt (I966) s53f.
96. Schmidt (I966) s55-58 og Strauss (I970) s98 vil i vI1f se El stoff og i v3-IO Ba'al stoff. Anderledes Preuss (I97I) sIO7 som mener vI-2 og v9b-IO er preget av El og v3-8 av Ba'al, og Fitzgerald (I974) som hevder at Ba'al navnet bare er erstattet med Jahve.
97. Se anm I7.
98. Anderledes Schmidt (I966) s53f som mener alle steder som snakker om Jahves kongedømme i evighet til slutt går tilbake på utsagn om Ba'als kongedømme.
99. de Vaux (I974) s504-506, Soggin (I97I) sp9I6-9I8, Schmidt (I966) s74-79, Kraus (I972) s20I-205.

- I00. Enuma elisj IV,28, Pritchard (1969) s66.
- I01. Mowinckel (1922) bl.a. s8-10, 38-43.
- I02. De ugarittiske tekstene har sannsynligvis sitt "Sitz im Leben" i kulten. Ba'al-Anat syklusen ser ut til å ha vært brukt i en stor konsentrert fest: Nyårsfesten, Kapelrud (1973) s107,21f.
Men om det ble feiret en tronbestigningsfest for Ba'al er usikkert.
- I03. Ps 47.9 kan synes problematisk da vi her har $\square' \eta \lambda \chi \quad \eta \lambda \delta$,
altså strukturen gatal-x.
Schmidt (1966) s79 henviser i denne forbindelse spesielt til Ps 24.7ff og spør om det muligens eksisterte en paktsprosesjon inn i helligdommen, der Jahve blir hyllet med ropet "Jahve er blitt konge".
 $\square' \eta \lambda \chi \quad \eta \lambda \delta$ i Ps 47.9 skal sannsynligvis oversettes med "Jahve er blitt konge", uten derved at det behøver bety at det eksisterte en tronbestigningsfest for Jahve.
Kraus har istedenfor en tronbestigningsfest antatt at det eksisterte en kongelig Sionsfest, se Kraus (1972) s203f. GT er ytterst sparsom med hentydninger til en slik fest, det blir bare en ren hypotese.
- I04. Nyberg (1952) s259.
- I05. Tilsvarende utsagn fra Ba'al om Sapan 'nt:III:27. Merker oss igjen forbindelsen mellom GT og de ugarittiske tekstene.
- I06. Tidligere vist at vi her har kananeiske impulser.
- I07. Seierstad (1968) s44.
- I08. Bjørndalen (1974) s154.
- I09. Rendtorff (1957) spI290-I291.
- II0. Seierstad (1973) s98 regner det for mulig at denne rammesalmen er blitt til i tidlig kongetid.
- III. Sauer (1976) sp648f.
- II2. Eissfeldt (1962) s192, Alt (1959) s349.
- II3. Vil man ut i fra ISam 8 og I2 forutsette at Jahve alt i førstategelig tid ble æret som konge, så nytter det ikke bare å anta at det berettende saksforhold eller den almenne grunnholdning stammer fra Sauls tid, men også ordlyden av Jahveordene til Samuel (8.7) og Samuels avskjedstale. Dette støter på alvorlige betenkeligheter. F.eks. parallellutsagnet i ISam 10.19 har ikke med kongetittelen. Schmidt (1966) s94.
- II4. Bl.a. Num 33.52, Lev 26.30, IKong 14.23, Jer 17.3.
- II5. Schunck (1973) sp666, de Vaux (1974) s288.
- II6. Encyclopædia Judaica Volume 5 spII67.
- II7. Jeremias (1971) s184f.
- II8. Jeremias (1971) s196.

Schmidt (1966) s89-91 henviser til tronforestillingen, som i sammenheng med paktkisten (ISam 4.4, 2Sam 6.2 - han som troner på kjerubene), men også uavhengig av den (IKong 22.18ff) er bevitnet utenfor Jerusalem. Han finner her et holdepunkt for at Jahve alt ved tempelet i Silo ble proklamert som konge. sml Alt (1959) s350f. Men tronforestillingen behøver ikke omfatte det gudelige kongedømme, og GT bringer ingen belegg for at Jahve alt i Silo ble dyrket som konge. Se og Rost (1960) sp724.

II9. Alt (1959) s345.

I20. Schmidt (1966) s66-68, Alt (1959) s353.

I21. Slik Eissfeldt (1962) sI78, von Rad (1933) s567.

I22. Se 5I:VII:49-52.

I23. Se bl.a. Hos I-3.

I24. Legg merke til tittelen zbl. b'l ars-Fyrsten jordens herre eller Fyrsten jordens Ba'al (49:I:I4f, 49:III:9.2I). Se og tekstene 49:I:37 og 5I:VII:49-52.

Schmidt (1966) s9Iif, Jeremias (1971) sI95f, Kraus (1972) sI99f.

I25. Schmidt (1966) s96.

I26. Schmidt (1975) sI50.

Litteraturliste

- Encyclopaedia Judaica, Volume 5, Jerusalem 1971.
- Ugaritca V, Mission de Ras Shamra, Bd I6, Paris 1968.
- Aistleitner (1959) J., Die mythologischen und kultischen Texte aus Ras Schamra, Budapest.
- Aistleitner (1963) J., Wörterbuch der ugaritischen Sprache, i Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philol.-hist. Kl., Bd 106 Heft 3, Berlin.
- Alt (1959) A., Gedanken über das Königtum Jahwes, i Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel I, München.
- Bjørndalen (1974) A.J., Eksegese av hebraiske tekster fra Det gamle testamentet II, Oslo.
- Cross (1962) F.M., Yahweh and the God of the Patriarchs, i HTR 55 s225-259.
- Cross(1973) F.M., Canaanite Myth and Hebrew Epic, Cambridge, Massachusetts.
- Eissfeldt (1932) O., Baal Zaphon, Zeus Kasios und der Durchzug der Israeliten durchs Meer, Beiträge zur Religionsgeschichte des Altertums I, Halle.
- Eissfeldt (1951) O., El im ugaritischen Pantheon, i Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philol.-hist. Kl., Bd 98 Heft 4, Berlin.
- Eissfeldt (1962) O., Jahwe als König, i Kleine Schriften I, Tübingen, s171-193. (opprinnelig i ZAW 46, 1928, s81-105)
- Fitzgerald (1974) A., A note on Psalm 29, i BASOR 215, s61-63.
- Gall (1914) A.F.v., Über die Herkunft der Bezeichnung Jahwes als König, i Studien zur semitischen Philologie und Religionsgeschichte, Festschrift Julius Wellhausen, Giessen, s145-160.
- Gordon (1965) C.H., Ugaritic Textbook, Roma.
- Gray (1965) J., The Legacy of Canaan, The Ras Schamra Texts and their Relevance to the Old Testament, Leiden.
- Gunkel (1895) H., Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit, Eine religionsgeschichtliche Untersuchung über Gen I und Ap Joh I2, Göttingen.
- Jeremias (1965) J., Theophanie, Die Geschichte einer alttestamentlichen Gattung, Neukirchen-Vluyn.
- Jeremias (1971) J., Lade und Zion, i Probleme biblischer Theologie, Festschrift G.v.Rad, München, s183-198.

- Jirku (1962) A., Kanaanäische Mythen und Epen aus Ras Schamra-Ugarit, Gütersloh.
- Kaiser (1959) O., Die mytische Bedeutung des Meeres in Ägypten, Ugarit und Israel, Berlin.
- Kapelrud (1960) A.S., Ba'al's kamp med havets fyrste i Ras Sjamra-tekstene, i NTT, s24I-25I.
- Kapelrud (1969) A.S., The Violent Goddess, Anat in the Ras Schamra Texts, Oslo.
- Kapelrud (1973) A.S., Vår konge er Ba'al, Oslo.
- Kraus (1972) H.-J., Psalmen, Neukirchen-Vluyn.
- Liedke (1971) G., Gestalt und Bezeichnung alttestamentlicher Rechtssätze, Neukirchen Vluyn.
- Liedke (1976) G., špṭ, richten i THAT Band II, München, sp 999-1009.
- Lutz (1968) H.-M., Jahwe, Jerusalem und die Völker, Neukirchen Vluyn.
- Mowinkel (1922) S., Psalmestudien II, Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie, Kristiania.
- Nyberg (1952) H.S., Hebreisk Grammatik, Uppsala.
- Oldenburg (1969) U., The Conflict between El and Ba'al in Canaanite Religion, Leiden.
- Pope (1955) M.H., El in the Ugaritic Texts, Leiden.
- Preuss (1971) H.D., Verspottung fremder Religionen im Alten Testament, Stuttgart.
- Pritchard (1969) J.B. ed., Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, Princeton.
- Rad (1933) G.von, Jahwe als König, i ThWNT, Stuttgart, s566-568.
- Rendtorff (1957) R., Bileam und Bileamsprüche, i RGG I Band, Tübingen, sp I290-9I.
- Rendtorff (1966) R., El, Ba'al und Jahwe, i ZAW 78, s277,29I.
- Richter (1965) W., Zu den "Richtern Israels", i ZAW 77, s40-72.
- Rost (1960) L., Königsherrschaft Jahwes in vorköniglicher Zeit?, i ThLZ 85, sp72I-724.
- Sauer (1971) G., dārak, Weg i THAT Band I, sp 456-460, München.
- Sauer (1976) G., qinā, Eifer i THAT Band II, sp 647-650, München.
- Schmid (1955) H., Jahwe und die Kulttraditionen von Jerusalem, i ZAW 67, sI68-197.
- Schmidt (1966) W.H., Königtum Gottes in Ugarit und Israel, Berlin.
- Schmidt (1975) W.H., Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte, Neukirchen-Vluyn.

- Schunck (1973) K-D., bamaħ i ThWAT Band I, Stuttgart, sp662-667.
- Seierstad (1968) I.P., Forelesninger over Dekalogen og Exodus kap 19-20, Studentutvalget MF.
- Seierstad (1973) I.P., Innledning til Det Gamle Testamentet, Skrivestua MF.
- Soggin (1971) J.A., mælæk, Kønig i THAT Band I, München, sp908-920.
- Strauss (1970) H., Zur Auslegung von Ps 29 auf dem Hintergrund seiner kanaanäischen Bezüge, i ZAW 82, s91-102.
- Vaux (1974) R.de, Ancient Israel, Its Life and Institutions, London.
- Virolleaud (1938) Ch., La déesse Anat, Pøeme de Ras Shamra, Mission de Ras Shamra 4, Paris.
- Pred I.18a